

СУЧАСНИЙ УКРАЇНЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ СТВЕРДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Братасюк Марія Григорівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

1. Ствердження принципу верховенства права – це і суть правового реформування, що означає гуманізацію всієї правової реальності. Реформи необхідні для того, що наповнити правову реальність гуманістичним виміром, якого в ній нині так не вистачає. Українське суспільство здійснивши правове реформування, зможе інтегруватися в європейський правовий простір. Загалом євроінтеграція є для нас доволі складним і тривалим у часі процесом. Втім то й річ, що навіть зрозуміти в чому її суть, напр., в правовій сфері не відразу змогли наші правники і політики, не кажучи вже про звичайних громадян. Ще не так давно євроінтегруватися для наших правників означало адаптувати національне законодавство до європейського. Про верховенство права як про щось відмінне від верховенства закону не мовилося. Отак механістично, поверхово і частково було трактовано цей процес. Це не дивно, бо ж відповідно до законницької доктрини, на засадах якої вони всі були сформовані як фахівці, право вичерпувалося законодавством, ототожнювалося із ним, тому так і трактувалася правова євроінтеграція – адаптуємо законодавство. Його в значній мірі змінили, проте Україна так і не стала частиною європейського правового простору. Очевидно, справа не лише у зміні законодавства. Очевидно євроінтеграція в праві – це системний складний феномен, складовими якого, окрім адаптованого законодавства, є і інші елементи. Поволі до наших реформаторів дійшло, що треба реформувати правові інституції, найперше суд, проте робити це відповідально не хотілося, бо ж прийшлося б робити зміни доволі істотні, які зачепили б засади олігархічного режиму. Тому обійшлися змінами декоративними, поверховими, частковими, змінили «фасад», і це, зрозуміло, не дало і не могло дати жодного ефекту. Проблема ствердження верховенства права, прав людини, їх реалізації і захисту в таких умовах, коли немає незалежної судової влади, коли міліція, хіба, форму і назву змінила на

поліцію, коли виконавча влада домінує над законодавчою тощо, залишилася не вирішеною. Нині захід все більше і більше акцентує на реформі судової влади, проте віз і нині там.

2 Законодавство із правовими інституціями не вичерпують права, воно багатогранніше, складніше, аніж мислилося багатьма українськими правниками недавно. Право – це найперше духовно-культурний феномен, форма буття загальнолюдських цінностей, тому, очевидно, в контексті правового євроінтегрування варто було б найперше докорінно змінити інтелектуально-духовну складову, а це стосується людей як суб'єктів права, їх правової свідомості, правового мислення, емоційного інтелекту в правовій сфері тощо. Законницьку свідомість і мислення, що продукувалися на засадах легізму, виходили із принципу тотожності права і закону треба змінити на реально *правові* свідомість і мислення, бо інакше навіть правники не зможуть відрізнити право від закону, верховенство права від верховенства закону, пояснити витoki стандартів права, зрозуміти, чому людина є найвищою цінністю в праві і в державі тощо. А це необхідно робити, бо в цьому суть демократичної держави. Тому необхідно створити сучасну теорію права, яка замінила б еkleктичну існуючу нині теорію держави і права. Благо, хоч із значним запізненням, але ця робота, все-таки, ведеться, хоча бажано було б її інтенсифікувати. Необхідна повна відмова від легістської доктрини, яка стверджує державоцентризм, а не часткова, як це нині відбувається. Та у нас, як завжди, старе, збанкрутіле адаптується до нових умов життя і заважає демократичним змінам.

Ще на початку 90-х років минулого століття окремі науковці (Л. Петрова та ін.) застерігали проти часткових декоративних змін в світоглядно-методологічному вимірі правового реформування, наголошуючи, що спотворення світоглядно-методологічного підґрунтя цього реформування зумовить спотворену правову сферу і спотворене національне державне будівництво. Схоже, що вони не помилилися, бо ми за понад три десятка років незалежності так і не спромоглися ствердити демократичні засади життя, захистити українську людину з її правами і свободами, створити правову державу. Навпаки, маємо державу олігархічного тоталітаризму, тобто, державу середньовічного типу, а не сучасну, маємо тотальну корупцію, яка стала хронічною, тотальне порушення прав людини тощо.

3. Чи не найскладнішою проблемою в контексті ствердження верховенства права, а, отже, правової євроінтеграції є проблема формування людини-особистості як реального суб'єкта права. Бо саме від неї залежить, буде Україна мати незалежну судову владу чи ні, ствердить вона демократичні цінності, стандарти права, верховенство права, чи не ствердить. Україні потрібно *правове реформування «знизу»*,

бо «зверху» воно малореальне, що засвідчив уже попередній досвід «реформування» міліції, судової влади тощо.

На перший погляд, все доволі просто: прийняли Конституцію України як волеустановлений акт народу, кожного українця задекларували як суб'єкта права і проблема вирішена. Але насправді все набагато складніше в реальному житті, бо нам потрібний не просто формальний суб'єкт права, а реальний. Несформовані, незрілі, формальні суб'єкти права не вимагають поки що незалежного суду, не усвідомлюють, що саме від нього найбільше залежить захист прав людини, притерпілися до безправ'я, принижень. Вони взагалі не вимагають глибокої правової реформи, яка зачепила б глибинні пласти свідомості, глибинні її конструкти, торкалася стереотипів та кодів мислення тощо. Складно уявити в сучасній Україні мільйонний протест в центрі столиці, як це було рік тому у Варшаві, коли виконавча влада Польщі захотіла здійснювати контроль за Верховним Судом цієї держави. Українці, на жаль, попри хронічне незадоволення судовою владою, навряд, чи здатні на таку громадянську акцію. І це свідчить про незрілість українців в правовому сенсі, нерозуміння ними того, що лише незалежний суд може захистити їх права, а, отже, верховенство права. Влада такий суд створити не спроможна, отже, громадянству необхідно виборювати його. Але для цього необхідний певний рівень готовності громадян, їх правової культури, а їх явно не вистачає.

Державна влада, будучи реально зацікавлена в правовому реформуванні, мала б проводити відповідну політику, спрямовану на вирішення проблеми формування українців як свідомих суб'єктів права. Цю роботу треба було б розпочати зі школи, де права освіта нині дуже умовна, проводиться нефахівцями, ґрунтована на легістських засадах. Схожа ситуація в закладах вищої освіти. Навіть правнича освіта в значній мірі залишилася державоцентристською. В кращому разі вона ґрунтована на міксі легізму та юснатуралізму. Право у поєднанні із державою, тобто, законодавство і держава – ця домінанта буквально пронизує ніби правничу, а насправді нашу законницьку освіту. Людина і право присутні в ній дуже фрагментарно, на жаль. Тому і випускають наші університети не так правознавців, як законознавців, що не одне і те ж. Тому і нікому робити глибинні правові зміни в країні замість поверхових, камуфляжних.

Інтенсифікувати роботу по формуванню зрілих розвинених правосвідомих, а не просто законослухняних, громадян повинне і громадянське суспільство, тобто, та частина суспільства, яка складається з активних людей зі зрілим особистим «я», які є носіями реально сформованої правової ідентичності, агентів змін. Для цього можна використати безліч різних форм і способів, які в кінцевому

підсумку дадуть якісний результат. Це комплексна робота, яку мають здійснювати разом і держава, і громадянське суспільство систематично і цілеспрямовано і відкладати її на потім, бо нині не час, не можна, бо це тільки загострить і без того доволі гострі проблеми нашого правового життя.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-17>

ВИМОГА ОБҐРУНТОВАНОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Грига Наталія Вікторівна

*студентка II курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Виклики війни, які сьогодні активно постають перед державою, безпосередньо стосуються важливості надання адекватної реакції на правопорушення. Насамперед злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які повинні знайти зовнішнє відображення в обґрунтованому та вмотивованому судовому рішенні.

Вимога справедливого суду є фундаментальною вимогою задля врегулювання правових спорів, які віднесені до компетенції судів. Як вказав в своєму рішенні Конституційний суд України «право на судовий захист передбачає не тільки можливість звернення особи до суду, а й, зокрема, право на обґрунтоване судове рішення»¹. А Основний закон відображає базисні демократичні принципи становлення українського суспільства. Утвердження України, як правової держави, передбачає формування судової влади, що здатна ефективно захистити та виконати вимоги стосовно захисту прав і свобод громадян, керуючись вимогами встановленими законодавством та принципами верховенства права й законності. В цьому контексті засада обґрунтованості виступає важливою вимогою якісного захисту прав та свобод людини і громадянина.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року. № 4-р(П)/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_p2_2020.pdf (дата звернення: 25.03.2023).